

Wiad. entomol.	24 (4): 227-233	Poznań 2005
----------------	-----------------	-------------

Nowe stanowiska chrząszczy z rodzaju *Sulcaxis* DURY, 1917
(*Coleoptera: Ciidae*) w Polsce

New localities of beetles from the genus *Sulcaxis* DURY, 1917
(*Coleoptera: Ciidae*) in Poland

ROMAN KRÓLIK¹, RAFAŁ RUTA², ROBERT MATUSIAK³

¹ ul. Mickiewicza 8, 46-200 Kluczbork, e-mail: agrilus@poczta.onet.pl

² Instytut Zoologiczny U.Wr., Zakład Bioróżnorodności i Taksonomii Ewolucyjnej,
ul. Przybyszewskiego 63/77, 51-148 Wrocław; e-mail: scirtes@o2.pl

³ ul. Wyszyńskiego 16/14, 62-600 Koło

ABSTRACT: New localities of *Sulcaxis* species in Poland are presented. Occurrence of *S. bidentulus* in Poland is confirmed with new findings. A key for the determination and biological remarks are given.

KEY WORDS: *Coleoptera*, *Tenebrionoidea*, *Ciidae*, *Sulcaxis affinis*, *Sulcaxis bidentulus*, *Sulcaxis fronticornis*, faunistics, Poland.

Wstęp

Sulcaxis DURY, 1917 to niewielki rodzaj, liczący na świecie tylko 7 gatunków rozsiedlonych w Holarktyce. W Europie Środkowej występują 3 gatunki z rodzaju *Sulcaxis*, stwierdzane również w Polsce. *Sulcaxis affinis* (GYLLENHAL, 1827) i *Sulcaxis fronticornis* (PANZER, 1806) są pospolite w całym kraju; *Sulcaxis bidentulus* (ROSENHAUER, 1847) był bardzo rzadko notowany, a ostatnie wzmianki o jego występowaniu pochodzą z lat dwudziestych ubiegłego wieku.

Do rodzaju *Sulcaxis* zaliczany był dawniej jeszcze jeden gatunek – *Sulcaxis bicornis* (MELLIÉ, 1849), wykazywany pod koniec XIX wieku, na podstawie ogólnikowych wzmianek z Karpat, Śląska, Beskidów i Galicji. W 1971

roku został on przeniesiony przez LAWRENCE'a (1971) do rodzaju *Strigocis* DURY, 1917. Jego występowanie w Polsce wymaga potwierdzenia.

Informacje o występowaniu krajowych chrząszczy z rodzaju *Sulcacis* w większości przypadków opierają się na starych danych, często pochodzących z XIX wieku. W ostatnich latach udało się potwierdzić występowanie w Polsce *S. bidentulus* oraz odnaleźć szereg stanowisk *S. affinis* i *S. fronticornis* w różnych częściach kraju, które podajemy w dalszej części pracy. Wobec braku w krajowej literaturze klucza do oznaczania *Ciidae*, zdecydowaliśmy się zamieścić krótki klucz umożliwiający oznaczenie krajowych przedstawicieli rodzaju.

Kolegom wymienionym w tekście serdecznie dziękujemy za udostępnienie danych ze swych kolekcji lub przekazanie okazów. O ile nie zaznaczono inaczej, okazy dowodowe znajdują się w kolekcjach autorów. Następujące skróty oznaczają: RK – R. KRÓLIK; RR – R. RUTA; P. N. – park narodowy.

Część faunistyczna

Sulcacis bidentulus (ROSENHAUER, 1847)

- Pobrzeże Bałtyku: Orzechowo ad Ustka (UTM: XA25), 10–14 V 2004 – 23 exx. wyhodowane z owocników hub na *Salix alba* L., leg. RK.
- Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Głogowa ad Kłodawa (CC78), 7 III 1994 – 3 exx. w owocnikach hub rosnących na drzewie owocowym, wraz z *Cis comptus* GYLL., II 2003 – kilkadziesiąt exx., leg. R. MATUSIAK.
- Nizina Mazowiecka: Łomna ad Warszawa (DD80), 18–26 VII 1993 – 7 exx., leg. M. WANAT.
- Śląsk Dolny: Jelcz - Laskowice vic. (XS65), 10 II 2002 – 4 exx. w owocnikach grzyba na konarach zwalonej topoli *Populus alba* L., 23 III 2003 – kilkadziesiąt exx. wyhodowanych z owocników hub rosnących na martwym drewnie czeremchy *Padus* sp., leg. RK.
- Śląsk Górny: Szum ad Kluczbork (BB95), 26 IV 2003 – 9 exx. w owocnikach hub na pniu zwalonej topoli *Populus tremula* L., leg. RK.
- Wyżyna Małopolska: Rogów (DC24), arboretum, 3 IV 1998 – liczne exx. z *Funalia* sp. na *Populus* sp., leg. J. BOROWSKI.
- Nizina Sandomierska: Dębica (EA34), 23 II 2004 – kilkadziesiąt exx. z *Funalia* sp. na *Populus* sp. i *Salix alba*, leg. A. TRZECIAK.

Interesujący gatunek o stosunkowo niewielkim zasięgu – znany z południowej Europy i północnej Afryki (LAWRENCE 1971). Do tej pory znany był z Polski jedynie z pięciu krain: Puszczy Białowieskiej (KUBISZ 1995) oraz Dolnego Śląska, Roztocza, Beskidu Zachodniego i Beskidu Wschodniego, przy czym doniesienia z czterech ostatnich krain pochodziły sprzed ponad 80

lat (BURAKOWSKI i in. 1987). Nowy dla Pobrzeża Bałtyku, Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej, Niziny Mazowieckiej, Górnego Śląska, Wyżyny Małopolskiej oraz Niziny Sandomierskiej.

Sulcaxis affinis (GYLLENHAL, 1827)

- Pobrzeże Bałtyku: Woliński P. N., Wiśłka vic. (VV78), 27 VII 1993 – 2 exx., leg. J. M. GUTOWSKI; Orzechowo ad Ustka, 10–14 V 2004, 1 ex. wyhodowany z owocników hub na *Salix alba*, leg. RK.
- Pojezierze Pomorskie: Piła - Gładyszewo NW (XU19), Nadl. Zdrojowa Góra, oddz. 172, 29 IX 2000 – 2 exx. na grzybach *Trametes* sp. porastających brzożowe pniaki, na zrębie w borze sosnowym, 19 IX 2001 – 1 ex., 29 III 2002 – 46 exx., leg. RR; Zawada vic. (XU19), Nadl. Zdrojowa Góra, oddz. 151d, 12 IV 2000 – 2 exx., leg. RR; Kujan (XV41), park, 15 VIII 2000 – kilkanaście exx. w grzybach na powalonym jesionie *Fraxinus excelsior* L., leg. RR; Kiełpin (XV33), Góra Zamkowa, 20–30 VIII 2000 – 2 exx. w grzybach *Trametes* sp., leg. RR; Drawieński P. N., Głusko vic. (WU67), przy elektrowni wodnej Kamienna, 22 VIII 2002 – 13 exx. z grzybów *Trametes* sp. na pniu buka *Fagus sylvatica* L., leg. RR.
- Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Owczary ad Górzycy (VU71), 10 XI 2004 – 4 exx. w hubie na pniu topoli, leg. RR; Piła vic. (XU18), nad Jez. Piaszczystym, 22 IV 2000 – 1 ex., leg. RR; Leszków vic. (XU28), 31 III 2002 – 4 exx. z grzybów na pniu brzoży, leg. RR; Kalina vic. (XU18), polana, 4 V 2001– 3 exx. z grzybów *Trametes* sp. na pniaku drzewa liściastego, 20 IV 2001 – 6 exx., leg. RR; Kalina SE (XU28), 16 III 2002 – 3 exx., na pieńku dębu, leg. RR; Poznań - Rataje (XU30), nad Wartą, 1 XI 2002 – 3 exx., leg. S. KONWERSKI; Kościelec ad Koło (CC38), 1999–2000 – 14 exx., leg. M. KAŻMIERCZAK; Krzewo ad Dąbie (CC47), rozlewiska Neru, 20 III 2003 – 4 exx. w olsie, leg. R. MATUSIAK.
- Podlasie: Biebrzański P. N., Łosia Biel (FE02), 6 VIII 1997 – 2 exx. wysiane, leg. M. WANAT; Mielnik, rez. „Góra Uszeście” (FC39), 11 VI 2000 – 1 ex. zebrany z huby na *Tilia* sp. na obrzeżu boru mieszanego, leg. A. LASOŃ.
- Puszcza Białowieska: Białowieża vic., „stara żwirownia” (FD84), 10 V 1995 – 1 ex. zebrany z huby na *Salix cinerea* L., leg. A. LASOŃ.
- Śląsk Dolny: Jelcz - Laskowice vic., 23 III 2003 – 13 exx. w owocnikach hub na konarach zwalonej topoli *Populus alba*, leg. RK; Zakrzów - Kotowice (XS55), 21–28 IV 1996 – 2 exx., leg. L. BOROWIEC; Muszkowice (XS51), 16 VI 1990 – 1 ex., leg. L. BOROWIEC; Skoroszów (XS96), 23 VII 1991 – 3 exx., 6 VIII 1991 – 1 ex., leg. L. BOROWIEC.

- Śląsk Górny: Blachownia ad Częstochowa (CB52), 12 V 1990 – 1 ex., leg. RK; Szum ad Kluczbork, 26 IV 2003 – 2 exx. w owocnikach hub na pniu zwalonej topoli *Populus tremula*, leg. RK.
- Nizina Sandomierska: Dębica vic., 3 III 2003 – 14 exx., leg. A. TRZECIAK.
- Sudety Wschodnie: Góry Białskie, rez. „Puszcza Śnieżnej Białki” (XR46), 7 VII 1993 – 2 exx., leg. L. BOROWIEC.
- Beskid Zachodni: Beskid Sądecki, Rytro vic. (DV78), 9–10 III 2001 – 3 exx., leg. RR; Beskid Mały, „Jaworzyna” ad Kocierz Moszczański (CA71), 5 V 2001 – 7 exx.; południowe stoki Rogacza (CA61), 5 I 2001 – 4 exx.; Czupel (CA61), 5 V 2001 – 7 exx. z *Trametes* sp. na *Fagus sylvatica*, leg. S. SZAFRANIEC.
- Beskid Wschodni: Przybyszów ad Komańcza (EV77), 5–7 VII 2004 – 12 exx. na grzybach z *Trametes* sp. porastających bukowy pień, leg. RR.
- Bieszczady: Mików ad Komańcza (EV86), 25 VII 1999 – 1 ex. pod korą martwego buka *Fagus sylvatica*, leg. RK, 30 VII 1999 – 1 ex., leg. A. LASON; Smerek ad Wetlina (FV04), 27 VII 2002 – 17 exx. z owocników hub na *Fagus sylvatica*, leg. RK.

Bardzo szeroko rozsiadlony eurazjatycki gatunek. W Polsce najpospolitszy przedstawiciel rodzaju, znany do tej pory z 15 krain (BURAKOWSKI i in. 1987; BOROWIEC, KANIA 1995; STACHOWIAK 1998) – dane z większości z nich pochodzą z przełomu XIX i XX wieku. Nowy dla Niziny Mazowieckiej, Podlasia i Niziny Sandomierskiej.

Sulcaxis fronticornis (PANZER, 1806)

- Pobrzeże Bałtyku: Orzechowo ad Ustka, 10–14 V 2004 – 1 ex. wyhodowany z owocników hub na *Salix alba*, leg. RK.
- Pojezierze Pomorskie: Piła - Koszyce, nad Zalewem Koszyce (XU19), 17 II 2001 – 8 exx. z huby na *Populus tremula*, leg. RR; Drawieński P. N., Głusko vic., przy elektrowni wodnej Kamienna, 22 VIII 2002 – 1 ex. z grzybów *Trametes* sp. na pniu buka, leg. RR.
- Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Rogalin ad Poznań (XT38), 15 IV 1994 – 4 exx., leg. RK; Kalina vic. (XU28), 20 IV 2001 – 2 exx., leg. RR; Ruda Miłicka (XT51), 25 VII 1981 – 4 exx., 19 VI 1982 – 1 ex., leg. L. BOROWIEC, 10–15 VII 1998 – 2 exx., leg. J. KANIA.
- Wzgórza Trzebnickie: rez. „Stara Buczyna w Rakowie” ad Siemianice (BB97), 5 IX 1993 – 1 ex., leg. RK.
- Śląsk Dolny: Kotowice ad Oława (XS55), VI 1990 – 2 exx., leg. L. BOROWIEC.
- Wyżyna Małopolska: Spała (DC40), 14–16 IX 2001 – 3 exx., leg. RR.

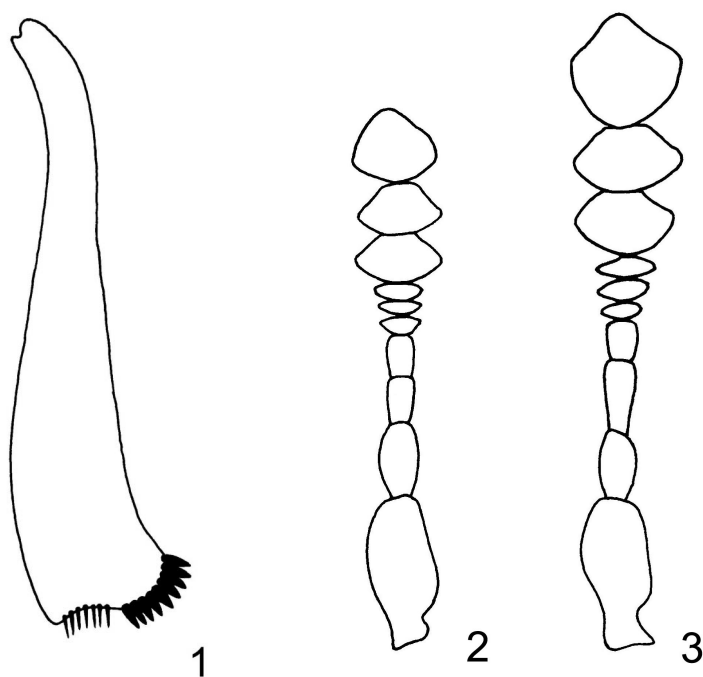
- Beskid Zachodni: Piwniczna (DV77), centrum, 9 III 2001 – ponad 70 exx. z hub na wierzbach, leg. RR.
- Beskid Wschodni: Przybyszów ad Komańcza, 5–7 VII 2004 – 1 ex. na grzybach *Trametes* sp. porastających bukowy pniak, leg. RR.
- Bieszczady: Mików ad Komańcza, 25 VII 1999 – 1 ex. pod korą martwego buka *Fagus sylvatica*, leg. RK.

Gatunek rozsiedlony podobnie szeroko, jak poprzedni. W Polsce występuje prawdopodobnie w całym kraju, często wraz z *S. affinis*, choć nieco rzadziej od niego spotykany. Podany do tej pory z 10 krain (BURAKOWSKI i in. 1987; BOROWSKI 2001; KLEJDYSZ, KUBISZ 2003). Nowy dla Pobrzeża Bałtyku, Pojezierza Pomorskiego, Wyżyny Małopolskiej i Bieszczad.

Klucz do oznaczania

Chrząszcze z rodzaju *Sulcaxis* najłatwiej jest odróżnić od pozostałych krajowych przedstawicieli rodziny dzięki kombinacji następujących cech: ciało niewielkie, 1–2 mm długości; przedplecze samca na przednim brzegu bez wyrostków, guzków czy innych cech dymorfizmu płciowego; przedpiersie zaopatrzone w dość szeroki (nie blaszkowaty) wyrostek rozdzielający na całej długości biodra przednich nóg; golenie przednich nóg w części dystalnej z delikatnym rozszerzeniem, pokrytym rzędem (grzebykiem) silnych szczecin (Ryc. 1); pokrywy pokryte łuseczkowatymi szczecinkami; na nadustku samców występują dwa stożkowate, ostro zakończone ząbki; czułki 9- lub 10-członowe, buławka czułków 3-członowa.

1. Czułki 9-członowe, srebrzysto połyskujące szczeciny na pokrywach ustawione w dość wyraźne rzędy . . . . . *Sulcaxis affinis* (GYLL.)
- . Czułki 10-członowe, szczeciny na pokrywach nie ustawione w rzędy . . . . . **2.**
2. Ciało jednolicie ciemnobrązowe lub czarne. Trzeci i czwarty człon czułków podobnej długości (Ryc. 2). Chrząszcze mniejsze, zwykle poniżej 1,5 mm długości. Szczeciny na pokrywach srebrzysto połyskujące . . . . . *Sulcaxis fronticornis* (PANZ.)
- . Ciało dwubarwne – przedplecze ciemne, pokrywy przynajmniej w tylnej połowie jasnobrązowe. Trzeci człon czułków wyraźnie dłuższy od czwartego (Ryc. 3). Chrząszcze większe, do 2 mm długości. Szczeciny na pokrywach o złotawym odcieniu, gęściej rozmieszczone niż u pozostałych krajowych gatunków z rodzaju . . . . . *Sulcaxis bidentulus* (ROSENH.)

Ryc. 1–3. 1 – przednia goleń *Sulcaxis bidentulus*, 2 – czulek *Sulcaxis fronticornis*, 3 – czulek *Sulcaxis bidentulus*.

Fig. 1–3. 1 – anterior tibia of *Sulcaxis bidentulus*, 2 – antenna of *Sulcaxis fronticornis*, 3 – antenna of *Sulcaxis bidentulus*.

Dane biologiczne

Krajowe chrząszcze z rodzaju *Sulcaxis* spotyka się najczęściej na grzybach nadrzewnych z rodzaju wrośniak – *Trametes* (zwłaszcza na *Trametes hirsuta* (WULF. ex FR.) PIL. i *Trametes versicolor* (L. ex FR.) PIL.), pospolicie występujących na martwym drewnie rozmaitych gatunków drzew liściastych. Współwystępują z gatunkami z rodzaju *Cis* LATR.: *C. boleti* (SCOP.), *C. micans* (FABR.), *C. hispidus* (PAYK.) oraz *Octotemnus glabriculus* (GYLL.), tworząc charakterystyczne zgrupowanie najpospolitszych krajowych Ciidae.

Nieco inne wymagania pokarmowe ma *S. bidentulus*, który preferuje hubę *Funalia* [= *Coriopsis*] *trogii* (BERK.) BOND. et SING. rosnącą na topolach i wierzbach (REIBNITZ 1999 i obserwacje autorów). Na jednym z przytoczonych wyżej stanowisk współwystępował z *Cis comptus* GYLL.

SUMMARY

The ciid beetles from the genus *Sulcaxis* are represented in Poland by 3 species. The paper gives data on their distribution based on the new findings. Occurrence of *S. bidentulus* is confirmed with the new data. The species is reported as new to Baltic Coast, Wielkopolska-Kujawy Lowland, Mazovian Lowland, Małopolska Upland, Upper Silesia, and Sandomierz Lowland. *S. affinis* is reported for the first time from Mazovian Lowland, Podlasie and Sandomierz Lowland, Baltic Coast, Pomeranian Lakeland, and Bieszczady Mts. *S. fronticornis* is new to Małopolska Upland.

A key for the determination of Polish *Sulcaxis* spp. is provided. Remarks on host preferences and co-occurrence with other ciid beetles are presented.

PIŚMIENNICTWO

- BOROWIEC L., KANIA J. 1995: Chrząszcze (*Coleoptera*) nowe i rzadkie w faunie Bieszczadów. *Wiad. entomol.*, **14** (3): 153-158.
- BOROWSKI J. 2001: Próba waloryzacji lasów Puszczy Białowieskiej na podstawie chrząszczy (*Coleoptera*) związanych z nadrzewnymi grzybami. [W:] SZUJECKI A. (red.): Próba szacunkowej waloryzacji lasów Puszczy Białowieskiej metodą zooindykacyjną. Wydawnictwo SGGW, Warszawa: 287-317.
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1987: Chrząszcze – *Coleoptera*, *Cucujoidea*, część 3. *Kat. Fauny Pol.*, Warszawa, XXIII, **14**: 1-309.
- KLEJDYSZ T., KUBISZ D. 2003: Chrząszcze (*Coleoptera*) związane z grzybami nadrzewnymi Puszczy Niepołomickiej (Kotlina Sandomierska). *Roczn. nauk. PTOP „Salamandra”*, **7**: 145-166.
- KUBISZ D. 1995: Chrząszcze z wybranych rodzin jako element monitoringu ekologicznego w Puszczy Białowieskiej. *Prace Inst. Bad. Leśn., A.*, **797**: 161-176.
- LAWRENCE J. F. 1971: Revision of the North American *Ciidae* (*Coleoptera*). *Bull. Mus. Comp. Zool.*, **142** (5): 419-522.
- REIBNITZ J. 1999: Verbreitung und Lebensräume der Baumschwammfresser Südwestdeutschlands (*Coleoptera: Cisidae*). *Mitt. Ent. Ver. Stuttgart*, **34**: 1-76.
- STACHOWIAK M. 1998: Wstępna inwentaryzacja chrząszczy parku narodowego Bory Tucholskie. [W:] BANASZAK J., TOBOLSKI K. (red.): *Park Narodowy Bory Tucholskie*. Wyd. WSP, Bydgoszcz: 371-438.